

Asia: VN/10343/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi saaristolaiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Yhteenveto kommentteistanne lausuntokoosteen laatimista varten

Maakuntahallitus päätti 23.3.2026 kokouksessaan antaa seuraavan lausunnon:

Varsinais-Suomen liitto pitää yli 45 vuotta vanhan lain päivittämistä tärkeänä. Laki on päivitettävä vastaamaan saariston muuttunutta toimintaympäristöä. Lain keskeisimpänä tavoitteena tulee edelleen olla saariston elinvoiman vahvistaminen ja saaristossa asumisen mahdollistaminen. Lisäksi sen on tunnistettava kausi- ja monipaikkainen asuminen, saariston kriittinen infrastruktuuri ja varautuminen sekä saaristoluonnon vaaliminen.

Kommenttinne 1–2 §:ään sekä niiden perusteluihin

Kommentit koskien 1§ Lain tavoite ja 2§ Saaristopolitiikan toteutus ja seuranta

Lain tavoitteena on edellytysten luominen saariston elinvoiman vahvistamiselle ja saaristossa asumiselle, mikä on erityisesti nykyinen geopoliittinen tilanne huomioiden ensiarvoisen tärkeää. Asuttu ja aktiivinen sekä elinvoimainen saaristo on perustavoitteena keskeinen kansallinen turvallisuustekijä ja voimavara aluekehityksellisestä näkökulmasta. Saaristopolitiikan toteutuksen ja seurannan vastuuttaminen kaikille ministeriöille on perusteltu, jotta saaristo huomioidaan läpileikkaavana teemana kaikilla hallinnon aloilla.

Kommenttinne 3–6 §:ään sekä niiden perusteluihin

Kommentit koskien 3§ Saariston käsite 4§ Saaristokunta 5§ Saaristoinen hyvinvointialue ja 6§ Kuntien ja hyvinvointialueiden palvelut saaristossa

Saariston määrittely ja sen jakautuminen Suomen ympäristökeskuksen luokituksen mukaisesti ulkosaaristoon, välisaaristoon, sisäsaaristoon ja saaristomaisiin manneralueisiin on perusteltu. Saariston käsite kuvaa aiempaa paremmin ilman kiinteää tieyhteyttä olevia merialueiden ja sisämaan

saaria sekä sellaisia saaria ja mantereen alueita, jotka ovat muutoin olosuhteiltaan saaristoon verrattavissa. Muutokset tuovat läpinäkyvyyttä rahoituksen kohdentumiseen ja vähentää tulkinnanvaraisuutta.

Saaristokuntaa koskeva säännös on merkittävä, sillä se toimii pohjana kuntien peruspalveluiden valtionosuuksien laskennassa. Osa valtionosuuksien laskennallisista kustannuksista määräytyy kunnan saaristoisuuden perusteella. Saaristokuntapykälää ei ehdotuksella esitetä muutettavaksi ja uudistus jääkin tältä osin keskeneräiseksi. Saariston käsitteen muutos tulisi kerralla koskea sekä saaristokuntia että hyvinvointialueita. Kuntien rajaaminen muutoksen ulkopuolelle valtionosuusuudistuksen kaatumisen myötä ei tue uudistuksen tavoitteita, eikä kohtele alueita tasavertaisesti.

Hyvinvointialueiden tunnistaminen saaristolaissa on kannatettavaa. Saaristoisten hyvinvointialueiden toimintaedellytykset poikkeavat muista hyvinvointialueista saaristoisuuden takia. Ajalliset etäisyydet ovat pitkät ja saariston palvelut tuovat lisäkustannuksia sote- ja pelastuspalveluille. Varsinais-Suomen liitto korostaa, että saaristoisuuteen perustuvan rahoituksen tulee ennen muuta huomioida ne alueet, joissa saaristoisuus synnyttää merkittäviä haasteita sosiaali- ja terveydenhuollolle ja pelastuspalveluille ja kohdentua näiden palveluiden rahoitukseen. Varsinais-Suomi on tällaisista alueista maassa keskeisin. Varsinais-Suomen hyvinvointialue järjestää esimerkiksi vanhusten kotihoitopalveluita koko saariston alueella.

Kommenttinne 7–8 §:ään sekä niiden perusteluihin

Kommentit koskien 7§ Yhteysalusliikenteen palvelut ja 8§ Yhteysalusliikenteen varautumisvelvollisuus

Suomen yhteysalusliikenteestä valtaosa sijoittuu Varsinais-Suomen saaristoon, jossa on 11 maamme 17:stä yhteysalusreitistä. Yhteysalusliikenteen järjestämisen ainoana periaatteena on tähän asti ollut saariston vakituinen asutus. Vakituiset asukkaat ovat edelleen tärkeitä saariston elinvoimaisuuden näkökulmasta, mutta myös kausiasukkaiden huomioiminen ja yhteys saariston elinkeinotoiminnalla on tärkeä tunnistaa.

Uudistettu pykälä velvoittaa valtion huolehtimaan ennen muuta ulko- ja välisaariston vakituisten asukkaiden kuljetustarpeista. Kausiasukkaat ja elinkeinotoiminta on kuitenkin huomioitu reittien ja liikennealueiden suunnittelussa. Raskaan liikenteen kuljetusten järjestämisestä on erikseen säädetty, mikä on elinkeinon harjoittajien osalta täysin välttämätöntä. Kuntien, hyvinvointialueiden ja Saaristoasiain neuvottelukunnan kuuleminen reittejä, liikennevointialueita ja palvelutasoa koskevissa asioissa on nähtävä hyvänä asiana. Liikenne- ja viestintäministeriön mahdollisuus asetuksella säätää mahdollisista maksuista lisää palvelutason läpinäkyvyyttä ja antaa taloudellista joustovaraa tarvittaessa. Yhteysalusliikenne on kuitenkin pidettävä maksuttomana saariston vakinaisille asukkaille.

Yhteysalusliikenteen päässä olevat saaret ja niiden asukkaat ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa tilanteissa, joissa yhteysalusliikenne ei toimi, sillä yhteysalusliikenne on usein ainoa kulkumuoto kyseisten saarten ja mantereen välillä. Yhteysalusliikenteen varautumisvelvollisuudesta on säädetty erikseen varautumisnäkökulmasta erilaisiin häiriötilanteisiin, joita on jo koettu ainakin koronapandemian yhteydessä, ja jotka ovat mahdollisia myös tulevaisuudessa. Yhteysalusliikenteen toiminta myös poikkeusoloissa on ensiarvoisen tärkeää ja palveluntuottajan velvoittaminen varautumiseen ja ennakkointiin lakivelvoitteisesti on perusteltua. Tilaajan (Lounais-Suomen elinvoimakeskus) ja palvelun tuottajan (varustamo) välinen yhteistyö ja kommunikaatio on tässä keskeistä.

Kommenttine 9–10 §:ään sekä niiden perusteluihin

Kommentit §9 Saariston elinvoiman kehityksen ja erityispiirteiden huomioon ottaminen ja §10 Saariston elinkeinotoiminnan edistäminen

Pykälä ottaa kantaa saariston elinvoiman kehityksen ja erityispiirteiden huomioon ottamisen päätöksenteon yhteydessä silloin kun päätös kohdentuu saaristoon. Saaristovaikutusten arviointi maaseutuvaikutusten arvioinnin tapaan on tärkeä. Erilaiset paikalliset ja alueelliset saaristo-ohjelmat lisäävät osaltaan toimenpiteiden vaikuttavuutta, kun paikallisen äänen kuuleminen on varmistettu. Paikalliset ja alueelliset saariston toimielimet ovat edelleen tehokas kanava asiantuntemuksen tuomisesta päätöksentekoon ja pykälä huomioi myös tämän seikan.

Saariston elinkeinotoiminnan edistämässä viitataan saariston erityisolosuhteisiin tuen tarvetta lisäävänä tekijänä; tässä kohtaa myös esim. EU:n maaseutuohjelman yritystukien tukitasojen tulisi olla saaristossa muita alueita korkeammat saaristoisuudesta johtuvien kustannusvaikutusten kompensoimiseksi.

Lisäksi saariston elinvoimassa tulee huomioida kriittisen tietoliikenneverkon vahvistaminen. Saariston mobiiliverkko on nykyisellään haavoittuvainen. Tällä hetkellä digitaalinen verkko pysyy varajärjestelmän kautta toiminnassa ainoastaan 6 tuntia. Tämän jälkeen ei edes viranomaisten käyttämä VIRVE-verkko ole toiminnassa. Ruotsissa digitaalinen verkko pysyy käynnissä sähkökatkonkin aikana varajärjestelmällä 7 vuorokautta. Mobiiliverkon ja mastojen toiminta on pystyttävä turvaamaan varajärjestelmällä.

Kommenttine 11–12 §:ään sekä niiden perusteluihin

Kommentit §11 Alueiden käytön suunnittelu ja §12 Avustus saariston luonnon, maiseman tai kulttuuriympäristön hoitoon

Pykälä säätää, että saaristoa ja siihen kuuluvia vesialueita koskevissa alueidenkäyttölain mukaisissa kaavoissa ja muissa suunnitelmissa on otettava huomioon tämän lain 1 §:ssä säädetty tavoitteet eli saariston elinvoiman vahvistaminen ja saariston sekä kulttuuriperinnön ja luontoarvojen säilyminen. Alueiden käytöllä voidaan katsoa olevan suuri merkitys saariston kehittämisessä; kulttuuriperintö ja luontoarvot eivät saa jäädä kehityksen jalkoihin.

Avustukset saariston luonnon, maiseman ja kulttuuriympäristön hoitoon ovat edelleen tärkeitä tässä toiminnassa mukana oleville kunnille ja yhdistyksille sekä säätiöille. Saariston kulttuuriympäristö ml. pykälässä mainitut rakennukset ja rakennelmat ovat osa kansallista kulttuuriperintöämme. Elinvoimakeskuksilla on alueellinen näkemys ja kyky toimia kyseisten avustusten myöntäjänä.

Kommenttine 13–14 §:ään sekä niiden perusteluihin

Kommentit §13 Saariston tilanne- ja kehityskuva ja §14 Saaristoasiain neuvottelukunta

Pykälä saariston tilannekuvan ajantasaisesta seurannasta on perusteltu. Valtioneuvoston velvoite saattaa tilannekuva saaristoa koskien säännöllisesti eduskunnan tiedoksi lisää politiikkatoimien vaikuttavuutta saaristossa ja edistää saaristokysymysten ratkaisua ja pitää saariston säännöllisesti esillä päätösten teossa.

Saaristoasiain neuvottelukunta on valtioneuvoston asettama ja sen parlamentaarisuus on pykälässä asianmukaisesti mainittu. Parlamentaarinen saariston elinvoimaa edistävä toimielin on Euroopan tasolla poikkeuksellinen ja sen aseman varmentaminen lakiteitse on edelleen perusteltua. Saaristoasiain neuvottelukunnan asema Maa- ja metsätalousministeriön yhteydessä ja sen tehtävä saaristolain tavoitteiden seuraajana ja arvioitsijana on pykälässä selkeästi tuotu esiin samoin kuin sen asettamiseen liittyvät seikat. Pääsihteerin ja sihteeristön maininta pykälätasolla on olennainen seikka toiminnan käytännön toteutuksen kannalta.

Kommenttine vaikutuksista (luku 4.2 Pääasialliset vaikutukset)

Kommentit vaikutuksista (pääasialliset vaikutukset)

Saaristolain myötä saariston erityispiirteet tunnistetaan ja tunnustetaan. Lailla saattaa olla myönteisiä vaikutuksia saariston yritystoiminnalle edellyttäen, että esimerkiksi tukitasoissa otetaan saaristoisuus huomioon. Ympäristön arvon korostaminen esimerkiksi maan käytön suunnittelussa lisää myönteistä vaikuttavuutta elinympäristöön. Saaristoliikenteestä säätäminen tuo saariston asukkaat yhdenvertaisiksi muiden asukkaiden kanssa maassamme; yritystoiminnan ja kausiasukkaiden huomioiminen liikenteen järjestämisessä on erinomainen asia. Kausiasukkaiden huomioiminen myös hyvinvointialueiden rahoituksessa tuo myönteisiä vaikutuksia sekä näille hyvinvointialueille että näiden asiakkaille. Saariston tilannekuvan säännöllinen päivittäminen lisää saariston näkyvyyttä ja pitää sen kehittämisen ajan tasalla ja estää saaristoa marginalisoitumasta muiden aluekehityslahkojen väliin. Laki lisää turvallisuutta esimerkiksi yhteysalusliikenteen varautumisvelvoitteen myötä. Laki tuo myös edellytyksiä paremmalle paikkaperusteiselle aluekehittämiselle esimerkiksi saaristovaikutusten arvioinnin käyttöönoton avulla. Laki tukee myös monipaikkaisuutta ja sen edistämistä millä voidaan arvioida olevan myönteisiä väestöllisiä vaikutuksia saaristossa.

Kommenttinne yleisperusteluista (luvut 1–12, lukuun ottamatta lukuja 4.2 Pääasialliset vaikutukset ja 7 Säännöskohtaiset perustelut)

Kommentit yleisperusteluista

Varsinais-Suomen liitto pitää saaristolakia tärkeänä saariston kehityksen edellytyksenä. Suomen kahdeksasta nykyisestä saaristokunnasta kolme ja osakunnista viisi sijaitsee Varsinais-Suomessa. Asukkaita maakuntamme saaristossa on yhteensä noin 30 000 ja ilman kiinteää tieyhteyttä saaristossa asuu 3600 asukasta. Varsinais-Suomen saaristokunnissa, Kemiönsaarella, Kustavissa ja Paraisilla asuu n. 2/3 koko maamme saaristokuntien väestöstä. Kesäkaudella väkimäärä saariston kunnissa moninkertaistuu enimmillään jopa kymmenkertaiseksi. Kasvava asumisen monipaikkaisuus lisää merkittävästi lautta- tai yhteysalusten varassa olevien määrää ja tuo vaatimuksia palveluille ja pelastustehtäviin varautumiselle.

Varsinais-Suomi ja erityisesti sen saaristo on tunnettu vapaa-ajan asuntojen määrästään. Suomen suurimmassa saaristokunnassa Paraisilla on n. 9400 vapaa-ajan asuntoa, Kemiönsaarella ja Naantalissa kummassakin yli 4800. Suomessa eniten vapaa-ajan asuntoja/asukas on Kustavissa, jossa niitä on yli 3/asukas eli noin 3000.

Kommenttinne saaristoasian neuvottelukuntaa koskevasta valtioneuvoston asetusluonnoksesta

Heinonen Sami
Varsinais-Suomen liitto